Sten Palmgren
Juris licentiat
3.11.2026

Till riksdagens grundlagsutskott

Regeringens proposition till riksdagen med förslag till barnskyddslag och till lagar som har samband med den (RP 182/2026 rd)

Riksdagens grundlagsutskott har begärt utlåtande om den i rubriken nämnda regeringspropositionen till den del den gäller självstyrelselagen för Åland. Till begäran har fogats utlåtanden av Ålands landskapsregering och Statens ämbetsverk på Åland.

Allmänt om behörighetsfördelningen angående barnskydd

Barnskyddet är en del av socialvård, dvs. ett rättsområde som enligt 18 § 13 punkten i självstyrelselagen hör till Ålands lagstiftningsbehörighet. Enligt självstyrelselagens 27 § har riket dock lagstiftningsbehörighet bl.a. i ärenden som gäller familjeförhållanden, barns rättsliga ställning samt administrativt ingripande i den personliga friheten. Som exempel på ingrepp i den personliga friheten nämns i propositionen begränsningar i barnskydd som genomförs i form av vård utom hemmet. För tydlighetens skull är det skäl att konstatera att omhändertagande hör till rikets lagstiftningsbehörighet.

Lagstiftningsbehörigheten angående barnskydd är således delad mellan landskapet och riket. I landskapet har saken ordnats genom landskapslagen 2008:97 om tillämpning i landskapet Åland av barnskyddslagen. Enligt denna landskapslag ska barnskyddslagen tillämpas på Åland med de undantag som framgår av landskapslagen.

Behörigheten i förvaltningsärenden följer enligt självstyrelselagen fördelningen av lagstiftningsbehörighet, om inte något annat föreskrivs i självstyrelselagen eller förvaltningsbehörigheten i något enskilt fall har överförts genom en överenskommelseförordning med stöd av 32 § i självstyrelselagen. Detta innebär att landskapets myndigheter svarar för förvaltningen av de ärenden som hör till landskapet och att riket svarar för att verkställigheten på Åland av den lagstiftning som hör till rikets behörighet ordnas på ett korrekt sätt. Således måste man i rikets lagstiftning se till att verkställigheten av barnskyddslagen är fungerande till den del lagstiftningsbehörigheten är rikets.

Innan välfärdsområdena inrättades hörde verkställigheten av barnskyddet till kommunerna och det har av hävd ansetts att de uppgifter enligt barnskyddslagen som hör till rikets lagstiftningsbehörighet har kunnat

Till riksdagens grundlagsutskott

åläggas även kommunerna på Åland. På Åland finns inte något välfärdsområde. Åland hör inte heller till något välfärdsområde.

Tillämpning av barnskyddslagen på Åland (4 §)

Enligt 4 § 1 mom. i lagförslaget ska när det gäller landskapet Åland, i fråga om de angelägenheter som nämns i momentet, det som i lagen föreskrivs om välfärdsområden tillämpas på kommunerna i landskapet Åland. Enligt motiveringarna motsvarar bestämmelsen till sitt innehåll 93 a § i gällande barnskyddslag.

Barnskyddslagens 93 a § stiftades i samband med reformen av välfärdsområdena. Då ansågs det möjligt att de åländska kommunerna fortsättningsvis anvisades de uppgifter inom barnskyddet som då hörde till dem, fastän de i riket togs ifrån kommunerna (GrUU 18/2022 rd, stycke 8–9).

I sammanhanget blev det öppet huruvida det är möjligt att ålägga de åländska kommunerna sådana nya uppgifter inom rikets lagstiftningsbehörighet, som i riket åläggs välfärdsområdena eller någon annan myndighet.

Jag anser att uppgifter enligt rikets lagstiftningsbehörighet inte bör åläggas kommunerna på Åland, om de inte på motsvarande sätt åläggs kommunerna i riket. Jag motiverar detta med att riket ansvarar för att uppgifterna enligt dess lagstiftningsbehörighet sköts på Åland. För riket kan det vara svårt att bedöma vilken förmåga de åländska kommunerna har att sköta uppgifterna och det strider mot logiken i självstyrelselagen att kommunerna på Åland ska sköta statliga uppgifter.

Enligt min mening vore det önskvärt att grundlagsutskottet i detta sammanhang skulle dra upp en riktlinje om att kommunerna på Åland inte bör åläggas uppgifter som hör till rikets lagstiftningsbehörighet i fall, där uppgifterna inte på motsvarande sätt åläggs kommunerna i riket.

Eftersom kommunerna på Åland (i praktiken en samkommun) hittills har skött uppgifterna enligt barnskyddslagen även till den del de hänför sig till rikets lagstiftningsbehörighet, kunde man tänka sig att detta vore möjligt även framöver också i det fall att välfärdsområdena åläggs nya uppgifter. Enligt min uppfattning är en sådan lösning inte nödvändigtvis problematisk med hänsyn till lagstiftningsordningen, men den skulle strida mot självstyrelselagens anda. Om lösningen godtas, borde detta villkoras så att

Till riksdagens grundlagsutskott

det förutsätts att saken ordnas på ett sätt som är korrekt i förhållande till självstyrelselagen.

Det finns åtminstone fyra alternativa lösningar:

1.De förvaltningsuppgifter enligt den nya barnskyddslagen som hör till rikets behörighet åläggs Statens ämbetsverk på Åland (så som det i propositionen föreslås när det gäller tillsynen). Därefter överförs uppgifterna genom överenskommelseförordning på Ålands landskapsregering. Lösningen förutsätter samtycke av landskapsregeringen. Lösningen skulle vara ett slags nödlösning, som skulle gälla tills en med korrekt lösning åstadkoms genom ändring av självstyrelselagen.

2. Självstyrelselagen ändras så att skötseln av förvaltningsuppgifterna regleras i självstyrelselagen.

3. Självstyrelselagen ändras så att uppgifter som hör till välfärdsområdena kan överföras på Ålands landskapsregering genom överenskommelseförordning.

4. Självstyrelselagen ändras så att barnskyddet, inklusive åtgärder som begränsar barns rättigheter, så som ingrepp i den personliga friheten, hör till landskapets lagstiftningsbehörighet.

I propositionens 4 § 2 mom. finns en hänvisning enligt vilken det som i angelägenheter som avses i 1 mom. föreskrivs om tjänsteinnehavare och andra behöriga personer i tjänsteförhållande som beslutar om barnskyddsåtgärder ska tillämpas på motsvarande personer i tjänsteförhållande i kommunerna i landskapet Åland. I motiveringarna konstateras: ”Eftersom det inte finns några välfärdsområden på Åland behöver det i lagen föreskrivas om tillämpningen av självstyrelselagens bestämmelser på Åland”. Den föreslagna bestämmelsens innehåll och betydelse blir oklar. Ärenden som gäller de åländska kommunernas förvaltning och deras tjänsteinnehavare hör enligt självstyrelselagens 18 § 4 punkt till landskapets lagstiftningsbehörighet. Dessutom är det inte möjligt att genom vanlig lag reglera tillämpning av självstyrelselagen. Det föreslagna 4 § 2 mom. strider enligt min uppfattning mot självstyrelselagen.

Tillsynen

I 70 och 71 § i lagförslaget finns bestämmelser om tillsynen över barnskyddet. Statens ämbetsverk på Åland har i sitt utlåtande om propositionen anfört beaktansvärda synpunkter på varför ämbetsverket inte är ett lämpligt tillsynsorgan i dessa frågor. Enligt ämbetsverket kunde saken

Till riksdagens grundlagsutskott

lösas så att (det statliga) Tillstånds- och tillsynsverket skulle sköta tillsynsuppgifterna även för Ålands vidkommande.

Det är inte möjligt för mig att bedöma Tillstånds- och tillsynsverkets möjligheter att i praktiken sköta dessa tillsynsuppgifter på Åland, men i princip stödjer jag det förslag som Statens ämbetsverk på Åland lägger fram.

En annan möjlighet vore att tillsynsuppgifterna överförs genom överenskommelseförordning på Ålands landskapsregering, vilket skulle förutsätta samtycke av landskapsregeringen.

Konsekvenser för landskapet Åland

I propositionen (s. 106) konstateras att de föreslagna ändringarna kan ha konsekvenser i landskapet redan för att det föreslås att den gällande barnskyddslagen upphävs genom den nya barnskyddslagen. I propositionen borde man ha redogjort för reformens konsekvenser för de åländska kommunerna och bedöma kommunernas (i praktiken samkommunens) beredskap att sköta uppgifterna i fråga. Man borde också ha utrett om den nya barnskyddslagen orsakar administrativa merkostnader för landskapet.

Lagberedningens kvalitet

Jag har tidigare i utlåtanden till grundlagsutskottet betonat att man redan i lagberedningsskedet borde försöka finna lösningar i samförstånd med Ålands landskapsregering när ett lagförslag har betydelse i förhållande till självstyrelselagen.

Ett minimikrav är att landskapet ges möjlighet att i tid ta del av förslagen och presentera sin ståndpunkt.

Behörigheten i barnskyddsfrågor är delad mellan riket och landskapet. I landskapet har saken lösts genom en så kallad blankettlag, enligt vilken rikets lag med vissa undantag är tillämplig i landskapet även till den del saken hör till landskapets behörighet. Denna lagstiftningsteknik medför flera hänvisningar och det är svårt att gestalta helheten. Landskapet borde i sin egen lagstiftning eftersträva så heltäckande och tydlig reglering som möjligt.

Sammanfattning

Till riksdagens grundlagsutskott

Enligt de utlåtanden som Ålands landskapsregering och Statens ämbetsverk på Åland har gett har landskapsregeringen och ämbetsverket inte tillräckligt tagits med i beredningen av lagförslaget. Detta märks i förslaget, som i fråga om Åland är bristfälligt och delvis oriktigt.

I rikets lagberedning bör man se till att verkställigheten av de lagar som hör till dess lagstiftningsbehörighet ordnats korrekt på Åland. Detta innefattar att förvaltningsmyndigheterna måste ha tillräcklig lokalkännedom, förmåga att utföra sina uppgifter klanderfritt på svenska samt förmåga att i praktiken vara verksamma på Åland.

Att de uppgifter enligt den föreslagna barnskyddslagen som hör till rikets lagstiftningsbehörighet åläggs kommunerna på Åland, fastän de i landet i övrigt påförs välfärdsområdena, strider mot systematiken och logiken i självstyrelselagen. Med beaktande av att kommunerna tidigare har ålagts uppgifter enligt barnskyddslagen kunde man dock anse att lösningen inte nödvändigtvis strider mot självstyrelselagen och att den således inte är problematisk med hänsyn till lagstiftningsordningen. Om lagförslaget antas, borde den i detta avseende enligt min uppfattning dock vara kortvarig, tills regleringen angående Åland sköts på ett korrekt sätt (jfr GrUU 72/2022, stycke 8).

Lagförslagets 4 § 2 mom. strider mot självstyrelselagen och är därför problematiskt med hänsyn till lagstiftningsordningen. Tillsynsuppgifterna borde åläggas Tillstånds- och tillsynsverket eller genom överenskommelseförordning överföras på Ålands landskapsregering.